

TENGELY ADRIENN

Az ünnepélyes elsőáldozás meghonosítása Magyarországon¹

Az első szentáldozás mérföldkőnek számít egy katolikus hívő vallási életében. Ennek időpontját illetően az az általános felfogás érvényesült a középkor óta, hogy akkor részesülhet benne egy gyermek, ha már olyan értelemmel bír, hogy fel tudja fogni a szentelt ostya vételének értelmét és jelentőségét, illetve azt meg tudja különböztetni a közönséges eledeltől (Szilasy, 1842, III. köt. p. 260–261.; Rátz, 1823, I. köt. p. 288–299.; Zimmermann, 1847, p. 66.; Mihályfi, 1926, p. 110–113.).² Ma már természetesnek számít, hogy erre ünnepélyes keretek között kerül sor a templomokban: a kislányok fehér ruhában, koszorúval és fátyollal a fejükön, a kisfiúk öltönyben, vagy éppen az újabban elterjedt szokás szerint mindkét nem tagjai az ókeresztény időket idéző egyforma bő fehér ruhában állnak az oltár előtt, és várják a szentségi Jézust, egy olyan mise keretében, amelyben a prédikáció, a versek, az énekek és minden egyéb külsőség az ő szentáldozásukhoz kapcsolódik. Szintén általánosan elterjedt szokás, hogy utána a gyermekeket az egyházközség egy kis szeretetlakomán vendégeli meg – a szokás eredete még az 1950-es évek előtti időkre nyúlik vissza, amikor az áldozás előtt még egész nap böjtölni kellett³ –, illetve egy kis emléklapot kapnak.

Az elsőáldozás ilyen ünnepélyes formában való megtartásának szokása Magyarországon az 1840-es évekre nyúlik vissza. Az 19. század elején ez még

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíjának támogatásával készült.

² A IV. lateráni zsinat mondta ki 1215-ben, hogy minden hívő, aki „esze használatához eljutott”, évente egyszer köteles gyónni és áldozni húsvéti tájékan, vagyis a gyermekek ettől a fejlettségi szinttől bocsáthatóak először szentáldozáshoz. A trienti zsinat is átvette ugyanezen szabályozást. Azonban arról már eltértek a vélemények, hogy ez hány éves kort jelent, amint arról lentebb még lesz szó.

³ XII. Pius pápa 1957-ben a *Sacram Communionem* motu proprioiban enyhítette az éjfél-től tartó böjtöt szilárd táplálék és alkoholos italok esetében az áldozást megelőző három, illetve alkoholmentes italok esetében egy órára. Papal Encyclicals Online. <https://translate.google.com/translate?hl=hu&sl=en&u=https://www.papalencyclicals.net/pius12/p12fast.htm&p-rev=search>.

nem volt sokkal másabb, mint bármelyik vasárnapi mise: ha a pap úgy ítélte meg, hogy egyes gyermekek megérették az áldozásra, akkor meggyóntatta és egyszerűen megáldoztatta őket (Szilasy, 1842, III. köt. p. 261.). Az 1822-es nemzeti zsinat határozataiban sem merült még föl az elsőáldozás ünnepélyessé tételének igénye, csupán azt tartották fontosnak, hogy a lelkipásztorok megfelelő és alapos hitoktatással készítsék fel erre a gyermekeket (Fejérdy, 2018, p. 153., 558.). Az 1830-as évek végén is még csak azt javasolták egyes buzgó papok, hogy a lelkipásztorok a mise kezdetekor vagy közvetlenül az áldoztatás előtt intézzenek egy rövid oktató beszédet az először áldozó gyermekekhez.⁴ Korát megelőzve csak a rozsnyói 1821-es egyházmegyei zsinat rendelte el ennek ünnepélyes megtartását a húsvét utáni első vasárnapon, vagyis fehérvasárnap, melyet az elkövetkező évtizedekben meg is tartott az egyházmegye papsága.⁵

A 19. század első felében azonban a kibontakozó új, individualista lelkiégi irányzattal, az ún. katolikus romantikával összefüggésben Franciaországban kialakult az elsőáldozás érzelemdús és részletgazdag megünneplésének szokása, mely egész későbbi világnézetüket meghatározó vallási élményt nyújthatott a gyermekeknek (Mihályfi, 1921, p. 293.). A korban például előszeretettel emlegették Napóleont, aki élete legboldogabb napjának nevezte első szentáldozásának napját.⁶

A szokás hamarosan elterjedt Európa-szerte, s elsősorban francia és német minták nyomán⁷ az 1840-es években már Magyarországon is megjelent az ünnepélyes elsőáldozás kívánalma, melyről úgy vélték, hogy a gyermeki lélek áhítatát emelve az ifjúság megnyerésének hasznos eszköze lesz az egyre inkább elvallástalanodó társadalomban (vö. Kósa, 2011, p. 155–184.), s a gyermekek szertartáson megnyilvánuló őszinte hite a felnőtteknek is jó példát fog mutatni.⁸ A szokás beszivárgását jelzi az is, hogy 1839-ben Nagyszombatban kiad-

⁴ Németh, J. A buzgó lelki pásztor, az oltári szentség kiosztásában. *Egyházi Tár* 8. 1839/márc. p. 132.

⁵ *Acta, et Statuta...* 1821.; RPL 505/1848, 531/1848 A Pelsőci, a Felső-Gömöri, a Füleki, a Mátrai, a Kis-Honti, a Losonci, a Jászói, a Rimaszécsi és a Tornai esperesi kerületek 1848. július-augusztusi gyűléseinek jegyzőkönyvei.

⁶ Legszebb nap. *Religio és Nevelés* 3. 1843/2. félév p. 220.; Nagy, I. Katholikus hitélet LXXIII. *Katholikus Néplap* 4. 1852/1. félév p. 214.

⁷ A nagyváradai I. sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augusztus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.; EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032. Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve p. 10–11.; Zakar, 2021, p. 163.

⁸ Az első szent áldozás. *Religio és Nevelés* 2. 1842/1. félév pp. 430–431.; „Sz.”: Az Oltári-szentség kiszolgáltatásának ünnepélyesebbé tevéséről. *Religio és Nevelés* 4. 1844/1. félév pp. 161–162.; Prokopovszky, D. Első áldozás és jótékonyág. *Religio és Nevelés* 4. 1844/2. félév p. 302.

ták egy német plébános munkáját is, mely kimondottan az elsőáldozó gyermekek számára tartalmazott szívre ható intéseket.⁹

Az 1840-es évek közepén helyenként már valóban ünnepélyes formában tartották meg az elsőáldozást, például 1844-ben Hédervárott gróf Viczay Károlyné jóvoltából¹⁰ vagy 1845. április 20-án a szatmárnémeti székesegyházban. Ez utóbbi ünnepség valóban hatásos lehetett: hatvanöt gyermek vonult ünnepélyes sorban a templomba koszorúval a fején, ahol Hám János püspök beszédet intézett hozzájuk, majd kezükben égő gyertyával megújították keresztségi fogadalmukat, s aztán a püspök kezéből részesültek a szentáldozásban. Utána szeretetreggeli várta őket a püspöki palotában, és a nagy nap emlékére Hám püspök rózsafüzérrel és szentképekkel is megajándékozta őket. Továbbá Hám püspök elrendelte, hogy a húsvét utáni negyedik vasárnapon minden évben ugyanígy tartsák meg ezt egyházmegyéje templomaiban,¹¹ s ehhez egy kis könyvben a szertartás menetét és imáit is megjelentette.¹²

A korabeli magyar liturgikus munkák azonban még nem említik ezt (Szániszló, 1847; Goffine, 1852; Lonovics, 1857), csak annyiban, hogy mely fejlettségi szinten lehet a gyermekeket szentáldozásra bocsátani (Rátz, 1823, I. köt. pp. 288–299.; Zimmermann, 1847, p. 66.). Kivételt jelent Szilasy János *A lelkipásztorság tudománya* című, 1842-es monumentális munkája, amelyben már röviden kidolgoz egy formát az esemény ünnepélyessé tételére. Ebben először is ismerteti az érvényes egyházi előírások alapján, hogy mikor bocsáthatóak a gyermekek szentáldozáshoz, majd részletesen kifejti, hogy a lelkipásztornak hogyan kell felkészítenie a gyermekeket a gyónásra és az elsőáldozásra. Borromei Szent Károly nyomán ajánlja, hogy a gyermekek már két-háromszor gyónjanak korábban, hogy valóban értő módon meg tudják tisztítani lelküket a bűnöktől az elsőáldozás napjára, mivel véleménye szerint „rendszerint az szokott történni, hogy a kisdedek első gyónása vagy az anyag-hiánya vagy a tudatlanság és félelem, vagy a szemérem miatt hibás, és az áldozásra épen nem elégséges”. Magát az ünnepséget nem részletezi túlzottan. Azt ajánlja, hogy a gyermekek előző nap gyónjanak meg, majd másnap együtt jelenjenek meg a misén, amelyen a szüleik is veygenek részt, és lehetőleg minél több hívő. A szentmisén az

⁹ *Maradandó emlék...* 1839. Rövid ismertetése: *Egyházi Literatúrai Lap* 4. 1844/2. félév p. 44.

¹⁰ Prokopovszky, D. Első áldozás és jótékonyosság. *Religio és Nevelés* 4. 1844/2. félév pp. 302–303. „z”. Szatmár-németiből, ápril. 20-dikán. *Religio és Nevelés* 5. 1845/1. félév p. 302.

¹² A nagymihályi egyházmegyei kerület gyűlése. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 408. (Tévesen szerepel a cikk címében a Nagymihályi kerület, valójában a Málcai esperesi kerületi gyűlés határozatait ismerteti.); Kerületi gyűlés. Sziget, sept. hó 14-én. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév pp. 399–400.; A könyv címe a forrás szerint *A gyermekek első áldozásának ünnepélye*, de sajnos eredeti példányban eddig nem sikerült megtalálnunk.

eseményhez kapcsolódó imák és énekek hangozzanak el, melyek segítenek a gyermekek lelkében felindítani a három „isten erény”, a hit, remény, szeretet, valamint a bűnbánat érzéseit. Javasolja, hogy a lelkipásztor egy külön beszédet is intézzon a gyermekekhez, melyben buzdítsa őket, hogy őrizték meg szívük ártatlanságát, illetve a felnőtteket pedig arra hívja fel, hogy mindig mutassanak jó példát nekik. Szilasy ajánlja, hogy ha az általa kigondolt módszer elnyeri a magyar papság tetszését, akkor ezt vezessék be mindenhol (Szilasy, 1842, III. köt. pp. 260–262.).

Azonban az elsőáldozás részletes magyarországi szertartásrendje még kidolgozásra várt, bár a külföldi és a szórványos hazai példák sok támpontot nyújtottak. 1848 tavaszán a forradalmi változások hatására tervbe vették szeptember 24-re egy nemzeti zsinat összehívását, amelynek témáit a főpapság állította össze, és szétküldte az egész országba véleményezésre esperesi kerületi gyűlések, majd pedig egyházmegyei tanácskozások keretében (Tamási, 2014, pp. 22–25.; Tamási 2015, pp. 35–88.). Ezen zsinati tematikába is bekerült az elsőáldozás kérdése, talán éppen Hám János javaslatára: „3. pont A gyermekek első áldozati szertartásának elintézése.”¹³ Ezt a többi üggyel együtt szintén tárgyalás alá vette az ország papsága.

A véleményezések során az év végi hálaadás bevezetése mellett ez volt az a kérdés, amelyben teljesen egyöntetű helyeslés nyilvánult meg. Sokan hangsúlyozták, hogy nincs kellően kiemelve az elsőáldozás jelentősége, pedig meghatározó élmény a gyermeki lélek számára, amely a későbbiekre is kihat,¹⁴ ahogy a nagyváradi egyházmegyei tanácskozás résztvevői költőien megfogalmazták: „Nincs pillanat a keresztény ember életében, melly több, és enyészhetlenebb [sic!] emlékekkel volna egybekapcsolva, pillanat, mellynek elhatározóbb befolyása lehetne egy egész emberélet folyamára, mint az, midőn a gyermek először járul az oltárhoz, hogy az angyalok kenyerében részesüljön. A gyermeki szív olyan, mint a viasz, melly művészi kezek között szívragadó alakot ölt; olyan, mint a virág, melly a kelő nap sugarai előtt illatos keblét föltárja; s mint jó, termékeny föld, melly százszoros kamattal fizeti vissza a művelő fáradaimait; elsatnyul azonban, vagy fölburjánzik, ha az ápolás és művelés megvonja tőle gondja-it.”¹⁵ Az 1840-es években még – mint láttuk – a helyi lelkipásztorok buzgóságán

¹³ EFL AN 3129 Sorozata azon tárgyaknak...; Nyomtatásban: Lakatos & Sarnyai, 2001, pp. 51.

¹⁴ Pl. EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve 10–11. o.; EFL AN 3129 Jászberényi kerület 1848. július 15-i, Apátfalvi kerület július 18-i, Harsányi kerület július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; Szepesmegyei zsinat. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 316.; Lénár, 2017, pp. 171–172.

¹⁵ A nagyváradi I. sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augusztus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.

múlt az elsőáldozás egyszerű vagy éppen ünnepélyes lebonyolítása, ezért abban mind az esperesi kerületekben, mind az egyházmegyei szintű tanácskozásokon mindenki egyetértett, hogy itt az ideje ennek véget vetni és – az egyházmegyére vagy még inkább az egész országra kiterjedő – egységes szabályozást bevezetni.¹⁶ Ez a korban jellemző nemzeti egységesítési törekvést is tükrözte, mely hitéleti téren is jelentkezett, például a rituálé esetében (Tengely, 2024, 221–246.).

Mindenki egyetértett abban is, hogy mindenképpen ünnepélyesebb keretek között kellene megtartani ezt.¹⁷ Általános nézet volt, hogy az elsőáldozást vasárnap vagy valamelyik ünnepen tartsák,¹⁸ de abban már eltértek a vélemények, hogy erre melyik nap lenne a legalkalmasabb: legtöbben fehérvasárnapot javasolták,¹⁹ de felmerültek más napok is, például nagycsütörtök,²⁰ pünkösdt²¹ vagy a gyermekekhez kötődő aprószentek ünnepe.²² Egyesek a korban francia mintára elterjedőben lévő rózsáünneppel²³ összekapcsolva kívánták megtarta-

¹⁶ EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.; RPL 505/1848, 531/1848 Rozsnyói esperesi kerület 1848. augusztus 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; Szepesmegyei zsinat. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 316.; Rosnyói megyei tanácskormány. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 294.; Megyei közlés. Az erdódi kerületi tudósítás vége. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 229.; Kelemen, 2015, pp. 33–34.

¹⁷ Az Egri Főegyházmegyében például egyedül a Szolnok-Hevesi Kerület papsága nem látta szükségét a változtatásnak, bár a külön a gyermekekhez intézett lelkipásztori szózat itt is szókasban volt. EFL AN 3129 Szolnok-hevesi kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

¹⁸ Jegyzőkönyve a győri püspök-megyebeli clerus 1848-dik évi augusztus hó 22-, 23- és 24-dik napjain tartott tanácskormányának. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 333.; EFL AN 3129 Kisvárdai kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve; Lénár, 2017, pp. 171–172.

¹⁹ Gárdonyi, 2016, p. 68., 79.; A nagyváradai l. sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augusztus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.; Jegyzőkönyve a győri püspök-megyebeli clerus 1848-dik évi augusztus hó 22-, 23- és 24-dik napjain tartott tanácskormányának. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 333.; EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve p. 10–11.; EFL AN 3129 Jászberényi kerület 1848. július 15-i gyűlésének jegyzőkönyve; Tamási, 2013, p. 113. (erdélyi bányavidéki papok és a Kolozs-Dobokai esperesi kerület); Kelemen, 2015, pp. 33–34. (Kismartoni és Szanyi esperesi kerület); mint fentebb láttuk, a Rozsnyói Egyházmegyében is ezt a napot határozták meg még 1821-ben.

²⁰ Kelemen, 2015, pp. 33–34. (Győr-közép és Csepregi esperesi kerület); EFL AN 3129 Apátfalvi kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

²¹ EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.; Tamási, 2013, p. 113. (Torda-Aranyosi kerület).

²² EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.; a későbbi évtizedekben leginkább fehérvasárnap tartották az ünnepet, de az 1920-as években már inkább áldozócsütörtököt szorgalmazták, azonban azzal kapcsolatban problémaként merül fel vidéken, hogy ha későn volt húsvét, akkor ezen ünnep már a nagy nyári munkák kezdetére esett. Radó, 1925, pp. 298–299.

²³ A francia Salency településről származó szokás, melynek lényege a falu legerényesebb leányának megjutalmazása. Magyarországon az 1840-es évek elején próbálta meghonosítani

ni.²⁴ Egészen rendhagyó volt az Erdélyi Egyházmegyében a marosi kerület pap-ságának javaslata: úgy vélték, hogy a nagyobb ünnepélyesség végett a püspök áldoztassa meg a gyermekeket az egyes plébániákon, így ennek megfelelően nem határoztak meg kijelölt időpontot, hanem ez mindig változott volna az aktuális beosztásnak megfelelően.²⁵ Az egri egyházmegyei gyűlés azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy ha egy-egy településen túl nagy a gyermekek létszáma, akkor évente két alkalommal is megtarthassák az ünnepélyt.²⁶ Ajánlatosnak tartották, hogy minél többen, a szülők és rokonok, sőt esetleg a község elöljárói is részt vegyenek az ünnepeken, egyrészt azért, hogy a gyermekek minél inkább átérezzék az esemény fontosságát, másrészt mert úgy vélték, hogy a felnőttek buzgóságát is emeli a gyermekek áhítata, harmadrészt pedig azért, hogy a szertartás az egész község ünnepévé váljon. Ezért fontosnak tartották, hogy a pap előtte való vasárnap hirdesse ki az eseményt a szószékről.²⁷

Ami a szertartás menetét illeti, sok esperesi kerületben nem részletezték a kérdést, egyszerűen csak azt kívánták, hogy adjanak ünnepélyes keretet a gyermekek első szentáldozásának.²⁸ De voltak, akik kifejtették a véleményüket. Az esperesi kerületi gyűléseken általában az elsőáldozásnak csak egyes, fontosnak vélt elemeit emelték ki, amelyek alapvetően a *Religio és Nevelés* fent ismertetett cikkeire, elsősorban az 1845-ös szatmári ünnepség leírására vezethetők vissza.²⁹ Többen fontosnak tartották, hogy a lelkipásztor az áldozás előtt

---

néhány buzgó lelkipásztor. A rózsáünnep. *Religio és Nevelés* 2. 1842/2. félév pp. 172–174.; Blahó, J. Rózsáünnepély. *Religio és Nevelés* 5. 1845/2. félév pp. 363–364.

²⁴ EFL AN 3129 Apátfalvi kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

²⁵ Tamási, 2013, pp. 113–114.

²⁶ EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.

²⁷ Csajághy, S. A kalocsai érsekmegyei folyóévi aug. 30-, 31-és sept. 1-sején tartott köztanácskozmány eredményének fővonásai. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 343.; A nagyvárad-i sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augusztus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.; Jegyzőkönyve a győri püspök-megye-beli clerus 1848-dik évi augusztus hó 22-, 23- és 24-dik napjain tartott tanácskozmányának. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 333.; EFL AN 3129 Miskolci kerület július 18-i, Polgári kerület július 18-i, Kisvárdai kerület július 18-i, Apátfalvi kerület július 18-i, Mezőkövesdi kerület július 20-i, Harsányi kerület 1848. július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; RPL 505/1848, 531/1848 Rozsnyói esperesi kerület 1848. augusztus 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; Tamási, 2013, p. 114.; Kelemen, 2015, pp. 33–34; Lénár, 2017, pp. 171–172.

²⁸ Megyei közlés. Az erdődi kerületi tudósítás vége. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 229.; A mohácsi alesperesi kerületnek összes lelkészei f. é. július hó 24-én gyűlést tartván... Nemzeti Újság 42. 1848. augusztus 13. pp. 319–320.; Zakar, 2016, p. 171., 179., 183. (Szegedi, Torontál-közép és Verseci esperesi kerület); RPL 505/1848, 531/1848 Garami esperesi kerület 1848. augusztus 3-i gyűlésének jegyzőkönyve; „G. I.” A külső lelkipásztorok húsvéti gyónása és áldozása. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 588.

²⁹ Néhány esetben a *Religio és Nevelés* cikkeire közvetlenül is utalnak a vizsgált jegyzőkönyvek,

vagy után – vagy esetleg előtte és utána is – külön buzdító beszédet intézzen a gyermekekhez, és kimondottan erre a különleges alkalomra írt imák hangozzanak el – esetleg a tanító vezetésével –, amelyekről úgy gondolták, hogy egy kis könyvben érdemes lenne kiadni is. Hasznosnak vélték, ha a gyermekek közösen megújítják keresztségi fogadalmukat is.³⁰ A Rozsnyói Egyházmegyében a Nógrád-hegyi Kerület azt emelte ki, hogy a gyermekek első gyónásánál nagyon fontos, hogy a lelkipásztor szívre ható beszédet tartson nekik.³¹ Az Egri Egyházmegye Kisvárdai Kerületében a mise időpontjára is javaslatot tettek: a kora reggeli órákban ajánlották a szentségi böjt miatt, hogy a gyermekek előtte „a hosszas éhezést meg ne unják”.³² A gyermekek ünnepi öltözetének kívánalma is sok helyen felmerült,³³ de a ma elmaradhatatlan fehér ruhát még csak a Jászberényi kerület és a Nagyváradai Egyházmegye papsága javasolta.³⁴ A Miskolci Kerület papsága bajor példára hivatkozva azt ajánlotta, hogy a gyermekek virágkoszorúval jelenjenek meg a misén, ahogy az már több helyen is előfordult az országban.³⁵ Sok helyen felmerült annak kívánalma is, hogy a mise után a gyermekek kapjanak valami kis emléket, például imakönyvet, szentképet vagy rózsafüzért, amely egész életükben a nagy napra fogja emlékeztetni őket – hasonlóan a ma is szokásban lévő elsőáldozási emléklapokhoz.³⁶ Viszont a Hám püspök által gyakorolt és ma már általánosnak számító szeretetreggeli még nem szerepelt az általunk feltárt javaslatok között, talán anyagi okokból.

---

például a lap fentebb ismertetett, 1845-ös szatmári tudósítása alapján akarta a kérdésben kikérni Hám püspök véleményét a Miskolci kerület papsága. EFL AN 3129 Miskolci kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

³⁰ Tamási, 2013, pp. 113–114.; Kelemen, 2015, pp. 33–34.; EFL AN 3129 Egri kerület 1848. július 11-i, Felső-patai kerület július 17-i, Kisvárdai kerület július 18-i, Miskolci kerület július 18-i, Polgári kerület július 18-i, Mezőkövesdi kerület július 20-i, Harsányi kerület július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve.

³¹ RPL 505/1848, 531/1848 Nógrád-hegyi esperesi kerület 1848. augusztus 22-i gyűlésének jegyzőkönyve.

³² EFL AN 3129 Kisvárdai kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

³³ Tamási, 2013, p. 114.; Kelemen, 2015, pp. 33–34.; EFL AN 3129 Jászberényi kerület 1848. július 15-i, Apátfalvi kerület július 18-i, Miskolci kerület július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

³⁴ EFL AN 3129 Jászberényi kerület 1848. július 15-i gyűlésének jegyzőkönyve; A nagyváradai l. sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augusztus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.

³⁵ Például a fentebb említett szatmárnémeti és hédervári elsőáldozáson.

³⁶ EFL AN 3129 Egri kerület 1848. július 11-i, Polgári kerület július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve; EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.; Tamási, 2013, p. 114.; Kelemen, 2015, pp. 33–34.; Lénár, 2017, pp. 171–172.; A gyermekek ilyen kis vallási emlékekkel való megajándékozása a korban az iskolai vizsgák alkalmával volt szokás. Például: Rapawy, I. Egyház-kerületi gyűlések. *Religio és Nevelés* 5. 1845/2. félév p. 36.; „Sz.”: Az Oltári-szentség kiszolgáltatásának ünnepélyesbbé tevéséről. *Religio és Nevelés* 4. 1844/1. félév p. 162.

Az egyházmegyei tanácskozásokon ezzel szemben általában átfogóbban foglalkoztak a kérdéssel, s ennek megfelelő javaslatok születtek, bár vannak ellenpéldák is: a veszprémi és a kalocsai egyházmegyei, illetve az esztergomi helynöki kerületi gyűlés csak annyit szögezett le, hogy ünnepélyes kereteket kívánnak.³⁷ A győri és a váci egyházmegyei határozatokban röviden felsorolták azokat a fő elemeket, amelyeket fontosnak tartottak a szertartásba beemelni, alapvetően a szatmári mintát követve: a szülők és rokonok bevonása, a gyermekek ünneplőruhába öltöztetése és esetleg a templom feldíszítése, a lelkipásztor külön a gyermekekhez intézett szentbeszéde és az alkalomhoz illő külön imák és énekek, de részletesebben nem szabályozták a kérdést.³⁸

Voltak olyan egyházmegyék, ahol a már korábban máshol kidolgozott szertartásrendet kívánták átvenni és bevezetni. A Szepesi Egyházmegyében a szatmári szertartás behozatalát kívánták,³⁹ az erdélyi papság pedig nem hazai, hanem német példák alapján javasolta megállapítani a szertartás menetét, hivatkozva két közismert német munkára (Wessenberg, 1833; Staudenmayer, 1843), bár a Gyergyói Kerület papsága inkább Szilasy János fent ismertetett tervezetét ajánlotta.⁴⁰

Az egri és a nagyváradai egyházmegyei tanácskozáson foglalkoztak legrészletesebben a kérdéssel, és mindkét helyen önálló tervezetet is kidolgoztak az elsőáldozás menetére vonatkozóan, melyekben ők is nagyjából a szatmári „forgatókönyv” szerint képzelték el az ünnepet. Az egri tervezet szerint a nagy napon a gyermekek ünneplőbe öltözve – a lányok fehér ruhában –, szüleik vagy keresztszüleik kíséretében vonuljanak a templomba,⁴¹ ahol a felnőttek a gyermekek mögött foglalnak helyet. A pap legelőször a gyermekeket köszönti, majd velük együtt az oltár előtt segítségül hívja a Szentlelket a „Jöjj Szentlélek” kezdetű imával. Aztán egy kiválasztott gyermek előlép, és egy betanult formulával kéri a lelkipásztort, hogy őket a bűnbánat szentségében és a szentáldozásban

³⁷ Csajághy, S. A kalocsai érsekmegyei folyóévi aug. 30-, 31-és sept. 1-sején tartott köztanácskozmány eredményének fővonásai. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 343.; Az esztergomi helynökkerületi tanácskozmány. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 279.; Gárdonyi, 2016, p. 68., 79.

³⁸ Jegyzőkönyve a győri püspök-megyebeli clerus 1848-dik évi augustus hó 22-, 23- és 24-dik napjain tartott tanácskozmányának. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 333.; Lénár, 2017, pp. 171–172.; Kelemen, 2015, pp. 33–34.

³⁹ Szepesmegyei zsinat. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 316.

⁴⁰ A Kolosvártt 1840-dik évi Szent-Mihály hava 1-ső napján, nm. Kovács Miklós erdélyi püspök ur elnöklete alatt kezdődött, és ugyanazon hó 4-dik napján végződött erdélymegyei zsinat jegyzőkönyvének kivonata. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév pp. 366–367.; Tamási, 2013, pp. 112–113.

⁴¹ A gyermekek elsőáldozási öltözkézéshez sok helyen hozzátartozó virágdíszekről – koszorúról és bokrétáról – az egri határozatban nem esik szó.

részesítse. A pap erre rövid, de „kenetteljes” beszédben figyelmezteti őket ezen szentségek vételének nagy jelentőségére és az ehhez szükséges lelki kellékekre, majd meggyóntatja őket. Ha nagyon sokan lennének, javasolták több pap segítségével hívását vagy a gyóntatás előző napon való megtartását, nyilván, hogy ne húzódjon el nagyon a szertartás. A gyóntatás után a pap röviden felhívja a figyelmüket a kapott nagy kegyelmekre, majd elmondja előttük az Apostoli hitvallást, és kérdezz-felelet formában megújíttatja velük a keresztségi fogadalmat. Ezután megáldja őket, és felkészül a misére, miközben a gyermekek az alkalomhoz illő – háladó és a hit megtartását fogadó – énekeket énekelnek. A mise alatt az evangélium után fordul ismét a pap figyelme a gyermekek felé, akiknek felolvassa Márk evangéliuma 10. részének 13. szakaszát,⁴² majd pedig rövid, tanító jellegű szentbeszédet intéz hozzájuk. Ezután a gyermekek egyenként az oltárhoz járulnak, ahol megcsókolják a feszületet, és átvesznek egy égő gyertyát, amelyet a pap alkalmas szavak kíséretében nyújt át nekik. Az áldozásnál ezzel a kezükben vonulnak párosával az oltárhoz – miközben egy, az alkalomra írt ének zeng –, ahol letérdelnek, majd a pap feléjük fordulva elmondja velük a bűnbánati imát, feloldozza és megáldoztatja őket. Áldozás után a pap az oltárnál térdelve egy erre az alkalomra szóló rövid könyörgést mond a gyermekek előtt. A mise végeztével a pap figyelmezteti a gyermekeket és hozzátartozóikat a nagy kegyelmekre, amelyben részesültek, és inti őket a buzgó vallási életre a jövőben is. Célszerűnek tartottak kis emlékeket – imakönyvet, rózsafüzért, szentképet – is kiosztani a gyermekeknek. A vázlatot a tanácskozás a nemzeti zsinat figyelmébe ajánlotta, és azt javasolta, hogy a zsinaton a Rituale-bizottság feladata legyen a szertartás egész országra vonatkozó egységes menetének és a kapcsolódó alkalmi énekek és imák szövegének kidolgozása.⁴³ A nagyváradi tervezet is hasonló volt.⁴⁴

Azokban az egyházmegyékben viszont, ahol már korábban is szokásban volt ez, nem igazán kívántak rajta változtatni. A Rozsnyói Egyházmegye papsága szinte egyöntetűen ragaszkodott az 1821-es zsinat óta érvényben lévő helyi szabályozáshoz, azt megfelelően épületesnek tartva.⁴⁵ Érdekes módon csak

⁴² „Kisgyerekeket hoztak hozzá, hogy érintse meg őket. De a tanítványok elutasították őket. Amikor Jézus észrevette, helytelenítette. »Hagyjátok – mondta –, hadd jöjjenek hozzám a kicsinyek, ne akadályozzátok őket, hisz ilyeneké az Isten országa. Bizony mondom nektek, aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint egy gyermek, nem jut be oda.« Azután megölelte, és kezét rájuk téve megáldotta őket.” Márk 10,13-16.

⁴³ EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.

⁴⁴ A nagyváradi I. sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augusztus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.

⁴⁵ RPL 505/1848, 531/1848 A Pelsőci, a Felső-Gömöri, a Füleki, a Mátrai, a Kis-Honti, a Loson-

a Rozsnyói Esperesi Kerület papsága – szembe menve egyházmegyénk többi kerületének véleményével – nem javasolta az egyházmegye saját, már majd három évtizedes múlttal rendelkező szertartását, hanem egy Maradandó emlék a szent áldozásban először részesült gyermekeknek című, német eredetiből fordított munka (*Maradandó emlék...* 1839) használatát ajánlotta.⁴⁶ Azonban minden bizonnyal a korban a hitéleti téren is jelentkező egységesítési törekvések hatására az 1848. szeptember 5-i rozsnyói egyházmegyei tanácskozáson végül is úgy határoztak enyhítve a merev elzárkózáson, hogy a helyi szabályozás csak addig maradjon érvényben, amíg megfelelő országos szertartás kidolgozásra nem kerül.⁴⁷ Hasonlóképpen a Szatmári Egyházmegye papsága is a saját jól bevált szertartásrendjét kívánta megtartani,⁴⁸ sőt mivel a Religio és Nevelés tudósítása folytán ez az egész országban ismertté vált, többen ezt kívánták más egyházmegyékbe is bevezettetni.⁴⁹

Az időpont és a szertartásrend mellett más kérdések is felmerültek az elsőáldozás kapcsán. Először is ilyen volt az áldozásra bocsátható gyermekek életkora, bár erről az általános egyházi előírások határoztak,⁵⁰ így valójában nem sokat számított a magyar papság véleménye. Például az Egri Egyházmegyében egyes kerületek 7-8 éves korban – lehetőleg egy év iskolai tanulmány után⁵¹ –,

---

ci, a Jászói, a Rimaszécsi és a Tornai esperesi kerületek 1848. július-augusztusi gyűléseinek jegyzőkönyvei.

⁴⁶ RPL 505/1848, 531/1848 Rozsnyói esperesi kerület 1848. augusztus 22-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁴⁷ Rosnyói megyei tanácskormány. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 294.

⁴⁸ Szathmár-egyházmegyei tanácskormány jegyzőkönyvének kivonata. *Religio* 1. 1849/1. félév p. 166.

⁴⁹ Kerületi gyűlés. Sziget, sept. hó 14-én. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév pp. 399–400.; A nagymihályi egyházmegyei kerület gyűlése. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 408. (Tévesen szerepel a cikk címében a Nagymihályi Kerület, valójában a Málcai esperesi kerületi gyűlés határozatait ismerteti.)

⁵⁰ A korban érvényes rendelkezések szerint akkor bocsáthatóak a gyermekek elsőáldozáshoz, mikor már olyan értelmi szinten vannak, hogy a szentelt ostyát meg tudják különböztetni a közönséget ételtől (lásd. 2. jegyzet). Azonban ez helyenként eltérő értelmezést eredményezett az életévek számát tekintve, így végül is X. Pius pápa 1910-ben elrendelte ennek egységesítését. Eszerint hét év körül már általában gyónásra és áldozásra bocsáthatóak a gyermekek, de ehhez a magyar püspöki kar hozzáfűzte, hogy szükséges az alapvető hittan ismerete is, így általánosságban a harmadik, esetleg a második iskolai osztályban határozták meg az első gyónás és áldozás időpontját (EFL Körlevelek 1300/1911 és melléklete). A témáról hazánkban az 1938-as budapesti Eucharisztikus világkongresszus hatására különösen sok szó esett, melyek során a gyermekek minél korábbi áldozását szorgalmazták, pl.: Petró, 1937a; Petró, 1937b; Mihalovics, 1944.

⁵¹ EFL AN 3129 Harsány kerület 1848. július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve.

míg mások 8-9⁵² vagy csak 10 évesen engedték volna a gyermekeket áldozni,⁵³ de a többség nem korhoz vagy műveltséghez, hanem az egyházi meghatározás szerint értelmi fejlettséghez kötötte ezt.⁵⁴ Végül az egyházmegyei határozat 8-9 évben állapította meg az ideális kort, azonban úgy vélték, hogy a korabeli szokások szerint (Szilasy, 1842, III. köt. p. 262.; Mihályfi, 1926, p. 113.) gyónniuk már korábban is szabad.⁵⁵ A győri egyházmegyei határozatok korábbra tették az alsó korhatárt, azt hét évben határozva meg, de alapvető feltételül szabták, hogy csak azok részesülhetnek ebben, akiket a helyi lelkipásztorok értelmileg kellően fejlettnak és a vallási ismeretekben megfelelően felkészültnek találnak.⁵⁶ Ez utóbbi kitévelt hangsúlyozták Nagyváradon és Vácott is.⁵⁷ Abban mindenesetre mindenki egyetértett, hogy az egyházi előírásoknak megfelelően a papság alapvető kötelessége, hogy az elsőáldozás előtt alapos és lelkiismeretes hitoktatásban részesítse a gyermekeket, ehhez a gyergyói papság kimondottan ajánlotta Szilasy János fent említett művét.⁵⁸ Több helyen azt is kiemelték, hogy az a lényeg, hogy a gyermekek ne csak megtanulják, hanem értsék is az alapvető vallási tanokat,⁵⁹ s emellett a Váci Egyházmegye papsága azt is hangsúlyozta, hogy nemcsak a vallási ismereteket kell a lelkipásztornak átadnia, hanem még fontosabb kötelessége a gyermekek szívében a vágyat felébreszteni a szentáldozás iránt.⁶⁰ Az viszont újdonságnak számított, hogy az Egri Egyházmegye több kerülete az áldozás előtt hittanvizsga alá vetette volna a gyermekeket egy egyházi és iskolai bizottság, illetve a szülők és a helyi előjárók jelenlétében, ami

⁵² RPL 505/1848, 531/1848 Rozsnyói esperesi kerület 1848. augusztus 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; EFL AN 3129 Felső-hevesi kerület 1848. július 26-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁵³ EFL AN 3129 Egri ferencesek dátum nélküli és a Polgár kerület július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁵⁴ EFL AN 3129 Jászberényi kerület 1848. július 15-i, Felső-patai kerület július 17-i, Nagykállói kerület július 18-i, Harsány kerület július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; Hasonlóképpen az értelmi fejlettséget tekintette mércének a Győri Egyházmegyében a Széplaki Kerület papsága is. Kelemen, 2015, pp. 33–34.

⁵⁵ EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve 10–11. o.

⁵⁶ Jegyzőkönyve a győri püspök-megyebeli clerus 1848-dik évi augustus hó 22-, 23- és 24-dik napjain tartott tanácskozmányának. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 333.

⁵⁷ A nagyváradai I. sz. egyházmegyei, 1848-dik évi augustus 30- és 31-kén a püspöki lakban tartott zsinat jegyzőkönyve. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 407.; Lénár, 2017, pp. 171–172.

⁵⁸ EFL AN 3129 Egri kerület 1848. július 11-i, Jászberényi kerület július 15-i, Harsány kerület július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; Tamási, 2013, p. 113.; Lénár, 2017, pp. 171–172.; Szilasy kimerítően foglalkozott művében a gyermekek hitoktatásának módszereivel, és külön kitér az első szentáldozás előtti felkészítésre is: Szilasy, 1842, II. köt. pp. 1–74., III. köt. pp. 260–262.

⁵⁹ Tamási, 2013, p. 113. (Gyulafehérvári papság); Kelemen, 2015, pp. 33–34. (Mosonvári kerület).

⁶⁰ Lénár, 2017, pp. 171–172.

végül be is került az egyházmegyei határozatokba.⁶¹ Érdekes módon a Győri Egyházmegyében hangsúlyozták, hogy a gyermekeket mindenképpen a saját lelképásztoruknak kell felkészíteni az áldozásra és meggyóntatni, idegen pap ebben nem vehet részt,⁶² míg az Egri Egyházmegyében épp ellenkezőleg, ki-mondottan javasolták – mint fentebb láttuk –, hogy ha túl nagy a gyermekek létszáma, hívjanak vendégpapot a gyóntatásban való segédkezésre.⁶³

Kérdés volt az új szertartás megvalósításának módja is, ugyanis arról, hogy ez pontosan kinek is lenne a feladata, eltértek a vélemények. Egyesek a szertartás részleteinek kidolgozását az összeülő nemzeti zsinatra kívánták bízni,⁶⁴ míg mások az egyházmegyei gyűlések,⁶⁵ a főpásztorok⁶⁶ vagy éppen az 1848-ban sokat emlegetett, de meglehetősen homályos feladatkörű Catholicum Institutum feladatának tartották.⁶⁷ Voltak olyanok, akik ezt csakis a rituálé tervbe vett átdolgozása után tartották érdemesnek.⁶⁸ Érdekes a miskolci papság javaslata, akik azt ajánlották, hogy kérjék ki erről az elsőáldozás ügyében hazánkban úttörőnek számító Hám püspök véleményét.⁶⁹

Az is elgondolkodásra készítetett egyeseket, hogy a gyermekek számára hogyan lehetne az elsőáldozás lelki gyümölcseit minél tovább megőrizni. Ezért többen javasolták, hogy a gyermekek ezt követően legalább évente négyszer végezzék el gyónásukat, és járuljanak a szentáldozáshoz – például a tanév kezdetekor és végén, húsvét előtt, valamint pünkösdkor –, csakúgy, mint a felsőbb iskolákban tanuló diákok, hacsak nem tagjai valamilyen vallásos társulatnak, amelynek szabályzata ezt másként rendeli.⁷⁰

⁶¹ EFL AN 3129 Egri kerület 1848. július 11-i, Miskolci kerület július 18-i, Polgári kerület július 18-i, Harsányi kerület július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.

⁶² Jegyzőkönyve a győri püspök-megyebeli clerus 1848-dik évi augustus hó 22-, 23- és 24-dik napjain tartott tanácskozmányának. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév p. 333.; Kelemen, 2015, pp. 33–34.

⁶³ EFL AN Publico-ecclesiastica 1848/1032 Az 1848-ik évi Augustus 2-ik ... köztanácskozásnak jegyzőkönyve pp. 10–11.

⁶⁴ RPL 505/1848, 531/1848 Rozsnyói esperesi kerület 1848. augusztus 22-i gyűlésének jegyzőkönyve; EFL AN 3129 Alsó-patai kerület 1848. július 17-i gyűlésének jegyzőkönyve; Kelemen, 2015, pp. 33–34.

⁶⁵ EFL AN 3129 Egri kerület 1848. július 11-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁶⁶ EFL AN 3129 Nagykállói kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁶⁷ EFL AN 3129 Alsó-hevesi kerület 1848. július 20-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁶⁸ EFL AN 3129 Közép-hevesi kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve; A rituálék átdolgozásáról lásd.: Tengely, 2024, pp. 221–246.

⁶⁹ EFL AN 3129 Miskolci kerület 1848. július 18-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁷⁰ EFL AN 3129 Egri ferencesek dátum nélküli, Harsányi kerület 1848. július 22-i gyűlésének jegyzőkönyve. II. József feloszlatta az ifjúsági vallásos társulatokat is, de a császár halála után, az 1790-es években néhány iskolában újjászerveződtek: Hermann, é. n.

Az ünnepélyes elsőáldozás kérdésének bekerülése a zsinati tematikába a szélesebb papi közvélemény figyelmét is ráirányította a témára. Ennek megfelelően 1848 őszén a *Religio és Nevelés* hasábjain is részletesen foglalkoztak a kérdéssel. Fojtényi Kászon Ferenc bencés szerzetes, a pozsonyi akadémia tanára kidolgozott egy rendkívül részletgazdag szertartást a nagy napra, melyet leköszölt a lapban. Ennek menete nagy vonalakban az eddigieket tükrözte, de ő a részletkérdéseket is a legnagyobb alaposággal szabályozta, amire a korábbi tervezetek ilyen szinten nem tértek ki, például ajánlotta, hogy a mise legkésőbb nyolc órakor kezdődjön, hogy a gyermekek a szentségi böjt miatti éhség miatt ne legyenek nyugtalanok legyenek. Újdonságnak tekinthető, hogy nemcsak az elsőáldozást, hanem az azt megelőző napon a gyermekek első gyónását is szinte külön szertartással és hosszadalmas imákkal kívánta ünnepélyesebbé tenni, és még nagyobb szerepet szánt a szülőknek, mint az eddigi elképzelések, őket nemcsak az ünnepi mise résztvevőiként szerette volna látni, hanem javasolta, hogy már előző nap a gyónáshoz kapcsolódó szertartáson is vegyenek részt, és otthon is beszélgessenek a gyermekekkel a témáról, hogy minél jobban fel tudjanak készülni. Az ünnepre a húsvéti vagy a karácsonyi időszakot tartotta a legalkalmasabbnak, és a lelkipásztor belátásától függően azt is lehetségesnek tartotta, hogy a fiúk és a lányok más-más napon részesüljenek az első szentáldozásban, vagyis gyakorlatilag két ugyanolyan ünnep is legyen egy évben. Nagy hangsúlyt kívánt helyezni az ünnepi díszekre: a gyermekek megmosakodva, tiszta ruhában, virágdíszekkel jelenjenek meg a templomban – a fiúk bal karján bokréta, a lányok fején koszorú –, amelyet szintén gyertyákkal és virágokkal gazdagon díszítsenek fel, „hogy a külső díszpompa visszatükrözze, jelképezze nagyszerűségét s örvendetességét ama lelki nászünnepek, melyre Jézus, túlaradó szeretetében, méltatá az igaz keresztény lelkeket, midőn velők az imádandó Oltári-szentségben egyesülni akart”. Azért lentebb hangsúlyozta, hogy „azt kívánjuk ezen ünnepély rendezésénél örökké szem előtt tartatni, hogy ne merő szemkápráztató s hiu pompa legyen: hanem az eleven hit isteni világa és szelid melege lengje át a szent ünnepélyt”. Ez egyébként Fojtényi előzetes felvetésével szemben ki is zárta a karácsonyi időszakot az ünnep megtartására, hisz faluhelyen nyilván télen nem lehetett virágot beszerezni, s a városokban is csak üvegházból drága pénzen. Javasolta azt is, hogy az ünnep délutánján a délutáni istentiszteleten is emlékezzenek meg róla, és utána a gyermekeket, a szüleiket és esetleg a tiszteletreméltóbb híveket a lelkipásztor hívja össze egy kis agapéra, ahol beszélgethetnek, játszhatnak, és egy kis emléket kaphatnak. Ajánlotta továbbá, hogy az elsőáldozás évfordulójáról a felnövekvő gyermekek gyónással és áldozással emlékezzenek meg minden évben.⁷¹

⁷¹ Folytényi. A gyermekek első-áldozati szertartásáról. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév pp.

Fojtényi tervezete visszahangra talált, és néhány héttel később Beke Kristóf vörösberényi plébános véleményezte ezt. Alapvetően jónak tartotta a kidolgozott tervet, de néhány gyakorlati kérdést illetően tett néhány kiegészítő, illetve jobbító javaslatot. Például javasolta, hogy ne csak általánosságban tanítsák meg a gyermekeknek az elsőáldozáshoz szükséges ismereteket, hanem néhány nappal előtte már csak az áldozás témájával foglalkozzon a lelkipásztor a hitoktatásban, hogy minél inkább felkeltse iránta a vágyat a gyermekek szívében. Erre gyakorlati példákat is ismertetett. Javasolta továbbá, hogy külön napon gyónjanak a lányok és a fiúk, hogy a hosszas várakozás ne hagyja lelohaszsa buzgóságukat, és nem tartotta célszerűnek a gyermekek előzetes beosztását sem, úgy vélte, jobb, ha olyan sorrendben mennek, ahogy maguk legjobbnak érzik. Továbbá azt ajánlotta Fojtényi javaslatával szemben, hogy a gyóntató és áldoztató pap kezét ne kelljen a gyermekeknek megcsókolniuk, esetleg ehelyett inkább egy Krisztus-képet csókoljanak meg, „mert az én kezem csókolása soha sem ébreszti azt az érzelmet a kisdéd szívében, melyet az említett szent kép ébreszthet”. Nem tartotta jó ötletnek a koszorúkat és az égő gyertyák használatát sem, mivel úgy vélte, hogy ez elvonja a figyelmet a lényegről, de megengedte, hogy az ünnep délutánján, például a délutáni istentisztelethez kapcsolódóan lehetne egy ünnepest, ahol ezeket a „látványelemeket” be lehetne vetni. A Fojtényi által javasolt imák és énekek helyett még inkább az ünnephez illő szövegeket ajánlott. Javasolta azon szülők nyilvános megrovását, akik nem vesznek részt az ünnepen, bár a lap szerkesztője tapintatosan megjegyezte, hogy ezt jobb lenne nem a gyermekek előtt, hanem magánúton vagy egy másik alkalommal megtenni.⁷²

Hamarosan egy külön kis kiadvány is megjelent az elsőáldozásról Rendek József esztergomi tanítóképző intézeti tanár tollából, melyben ismertetette az általa megfelelőnek vélt szertartásrendet (Rendek, 1849).

Végül is a kor papsága nagyjából a szatmári „forgatókönyv” szerint képzelte el az elsőáldozás megünneplését. Ennek legfőbb elemei a következők voltak: a szülők és rokonok bevonása, amely által a szertartás az egész közösség ünnepévé válik; a gyermekek ünneplőruhába öltöztetése, bár az égő gyertyát és a virágdíszeket nem mindenki helyezte, mivel az elvonhatta a gyermekek figyelmét a lényegről; a lelkipásztor külön a gyermekekhez intézett szentbeszéde és az alkalomhoz illő sajátos imák és énekek. Fontosnak tartották azt is, hogy a gyermekek kapjanak egy kis emléket a nagy nap emlékére, nyilván, hogy egyrészt

378-380., 385-387.

⁷² Beke, K. Szerény észrevételek a Gyermekek első áldozati szertartásáról írt cikk némely pontjaira. *Religio és Nevelés* 8. 1848/2. félév pp. 473-476.

még nagyobb legyen az örömük, másrészt pedig, hogy őket egész életükben emlékeztesse erre. Csak a kisebb részleteket illetően tértek el a vélemények.

Nem volt eredménytelen a törekvés: az elkövetkező két évtizedben az egész országban általánosan elterjedt az ünnepélyes elsőáldozás szokása,⁷³ és az egyházi előírásokba is bekerült (Némethy, 1890, p. 87.; Kovách, 1957, pp. 326–327.; Bakó, 2017, p. 201.; Damásdi, 2017, p. 176.; Gárdonyi, 2016, p. 166.; Tengely, 2016, pp. 194., 237., 345., 363–364.).

Azonban ennek minden előnye ellenére hamarosan megjelentek hátrányos következményei is: egyes papok az 1870-es években már arról panaszkodnak, hogy a különféle külsőségek – elősorban az ünneplőruhák, a koszorúk és a bokréták – inkább elvonják a gyermekek figyelmét ahelyett, hogy az ünnep lényegének mélyebb átélésére sarkallanák őket.⁷⁴

Irodalom

- A gyermekek első áldozásának szertartása* (1853). Pleszel Lipót, Vác.
- Goffine, L. (1852). *Katholikus oktató és épületes könyve*. Müller Emil, Pest.
- Hermann, E. (é. n.). *A Mária-kongregációk és a jozefinisztikus államhatalom*. Kézirat, Gödöllői Premontrei Apátság Levéltára
- Kelemen, D. (2015). Az 1848-as római katolikus nemzeti zsinat győri egyházmegyei előkészítése. *Egyháztörténeti Szemle*, 16(2), 29–59.
- Kósa, L. (2011). A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a 19. század közepén. In Kósa, L., *Művelődés, egyház, társadalom* (pp. 155–184.). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kovách, Z. (1957). A ma hitoktatása és templomi katekézise. *Vigilia*, 22(6), 326–327.
- Lonovics, J. (1857). *Népszerű egyház archeológia* I. Sommer Lipót, Bécs.
- Maradandó emlék a szent áldozásban először részesült gyermekeknek. Német nyelven egy Kolonia megyebeli plébánustól* (1839). Wachter Bódog, Nagyszombat.

⁷³ Például az 1852-es győri elsőáldozás leírása: Nagy, I. Katholikus hitélet LXXIII. *Katholikus Néplap* 4. 1852/1. félév pp. 213–214.; *A gyermekek első áldozásának...* 1853; Tárkányi Béla 1853-ban kiadott – később több tucatnyi kiadást megélt – *Lelki manna* című ifúsági imakönyvében is foglalkozott röviden az elsőáldozás szertartásával: Tárkányi, 1898, pp. 54–57.

⁷⁴ Gyermekeink első áldozásáról. *Egri Egyházmegyei Közlöny* 7. 1875. 5. sz. p. 36. Hasonlóképpen kárhóztatja az ünnephez kapcsolódó túlzott külsőségeket Mihályfi Ákos is: Mihályfi, 1921, p. 293. Ezzel szemben más szerzők kimondottan hasznosnak tartották, hogy ezek segítségével az esemény minél nagyobb hatást tegyen a gyermekek lelkére: Némethy, 1890. p. 87.; Kovách, 1957, p. 327.

- Mihalovics, Zs. (1944). *Az I. osztályú gyermekek áldoztatása*. Szent István Társulat, Budapest.
- Mihályfi, Á. (1921). *Az igehirdetés*. Szent István Társulat, Budapest.
- Mihályfi, Á. (1926). *Az emberek megszentelése*. Szent István Társulat, Budapest.
- Némethy, L. (1890). *A római kath. egyházi szertartások régészeti és magyarázati kézikönyve*. Lampel Róbert, Budapest.
- Petró, J. (1937a). *Eucharisztikus gyermeknevelés*. Budapest.
- Petró, J. (Ed.) (1937b). *A gyermekek korai szentáldozása*. Szent István Társulat, Budapest.
- Radó, P. (1925). Milyen napon legyen az első szentáldozás? *Evangélium*, 4(4-6), 298–299.
- Rátz, A. (1823). *Liturgika, vagy a római keresztény katolika anyaszentegyház szertársásainak magyarázattya* I. Beimel József, Esztergam (sic!).
- Rendek, J. (1849). *A gyermekek első áldozásakor ünnepélyes szertartás*. Müller Adolf, Pest.
- Staudenmayer, F. A. (1843). *Der Geist des Christenthums dargestellt in den heiligen Zeiten, in den heiligen Handlungen und in der heiligen Kunst*. Mainz.
- Szaniszló, J. (1847). *A romai katolika anyaszentegyház ünnepeinek szertartásai*. Bertalanffy Imre, Szombathely.
- Szilasy, J. (1842). *A lelkipásztorság tudománya* I-III. Kir. Magy. Egyetem., Buda.
- Tamási, Zs. (2013). *Az 1848-as erdélyi római katolikus egyházmegyei zsinat*. Gondolat, Budapest.
- Tamási, Zs. (2014). Az 1848-as nemzeti zsinati tematika előkészítése és követése. *Keresztény Szó*, 15(11), 22–25.
- Tamási, Zs. (2015). Az 1848-as magyarországi zsinat előmunkálatai. In Marton, J. & Diósi, D. (Eds.), *Megmenekültem az oroszoktól torkából. Az erdélyi katolikus egyház a megpróbáltatások idején: 1848, 1948* (pp. 35–88). Szent István Társulat – Verbum Kiadó, Budapest–Kolozsvár.
- Tárkányi, B. J. (1898). *Lelki Manna. Imádságos és énekeskönyv a ker. kath. ifjúság számára*. Szent István Társulat, Eger.
- Tengely, A. (2024). Az anyanyelvű rituálé kérdése 1848-ban. In Szádóczki, V. (Ed.), *Fordítás a lelkeségi irodalomban* (pp. 221–246.). ELKH-PPKE Barokk Irodalom és Lelekiség Kutatócsoport, Budapest.
- Wessenberg, I. H. (1833). *Ritual nach dem Geiste und den Anordnungen der katholischen Kirche*. Stuttgart und Tübingen.
- Zimmermann, J. (1847). *A vallási szokások és szertartásoknak magyarázata*. Emich Gusztáv, Pest.

Források

Levéltári források

Egri Főegyházmegyei Levéltár Archivum Novum (EFL AN) Synodus 3129. Sorozata azon tárgyaknak, melyek az egyházmegyei gyülekezetekben később pedig a folyó évi Szeptember 24-dikén Esztergomban tartandó nemzeti zsinat tanácskozásaiiban lennének felveendőek.

Egri Főegyházmegyei Levéltár Archivum Novum (EFL AN) Synodus 3129. Az egyes esperesi kerületek 1848. május–júliusi jegyzőkönyvei az egyházmegyei és a nemzeti zsinat témáiról.

Egri Főegyházmegyei Levéltár Archivum Novum (EFL AN) Publico-ecclesiastica 1848/1032. Az 1848-ik évi Augustus 2-ik és következő napjain, Főtisztelendő Lévay Sándor egri főegyházi nagyprépost s kanonok, kir. Táblai Praelatus, és az érseki szék üres létében főkáptalani Helyettes elnöklete alatt Egerben tartatott egyházmegyei köztanácskozásnak jegyzőkönyve.

Rozsnyói Püspöki Levéltár (RPL) Püspöki Hivatal. Iktatott iratok 505/1848, 531/1848. Az esperesi kerületek 1848. július–augusztusi jegyzőkönyvei a nemzeti zsinat témáiról és az 1848. szeptember 5-i egyházmegyei tanácskozás iratai.

Sajtóforrások

Egyházi Tár 1832–1839

Katholikus Néplap 1849–1852

Religio és Nevelés 1841–1848

Religio 1849

Forráskiadványok

Damásdi, Z. (2017). *Az 1936. évi pécsi egyházmegyei zsinat*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.

Fejérdy, A. (2018). *Az 1822. évi magyar nemzeti zsinat története*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.

Gárdonyi, M. (2016). *Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.

- Lakatos, A. & Sarnyai, Cs. M. (Eds.) (2001). *1848/49 és ami utána következett... Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848–1851 közötti anyagából*. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár és a Kalocsai Érseki és Főkáptalani Levéltár, Kalocsa.
- Lénár, A. (2017). *A Váci egyházmegye zsinatai és papi tanácskozásai a 19-20. században*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.
- Tengely, A. (2016). *Az 1931. és 1942. évi egri egyházmegyei zsinatok*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.
- Zakar, P. (2016). *Zsinatok a Csanádi egyházmegyében a 19-20. században*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.

Egyéb források

- Acta, et Statuta Synodi Dioecesis Rosnaviensis, sub illustrissimo ac reventissimo Domino Ladislaus e comitibus Eszterházy de Galantha Episcopo Rosnaviensi* (1821). Josephi Mayer, Rosnaviae.
- Papal Encyclicals Online. <https://translate.google.com/translate?hl=hu&sl=en&u=https://www.papalencyclicals.net/pius12/p12fast.htm&prev=search> (letöltés: 2020. március 9.).